

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

Banu Mustan Dönmez^{1*}, Akiset Atan¹

¹: İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Müzik Bölümü, Malatya.

*: Sorumlu Yazar.

DOI: <http://dx.doi.org/10.16950/iüstd.57098>.

ÖZET

Bu çalışma, Barok Dönem Çoksesli Batı Müziği'nin dev ismi Johann Sebastian Bach'ın klavsen eserlerindeki anlatım üslubunu ele almak için gerçekleştirilmiştir.

J. S. Bach'ın klavsen üslubunu analitik yönden ele almadan önce, Bach'ı Bach yapan eserleri üzerinde durulmuştur. Nihayetinde, J. S. Bach'ın klavsen eserlerindeki anlatım üslubu, nota örnekleriyle analiz edilmiştir. Çalışmada envansiyonlar, prelud ve fügler, Fransız Suitleri, Goldberg Varyasyonları, Eş Yedirimli Klavye eserleri üzerinde genel hatlarıyla durulmuştur. Bu eserlerin nota örnekleri üzerinde genel üslupsal analizler yapılmış ve klavsen eserlerinin yenilikçi üslupsal özellikleri hakkında polifoni, karşı ezgi, süsleme sanatı, kanonik yapı ve bunun gibi müziksel öğelere ilişkin bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Johann Sebastian Bach, Klavsen eser, Barok Dönem, Üslup, Müzikal anlatım.

EXPRESSION STYLE IN THE HARPSICHORD COMPOSITIONS OF JOHANN SEBASTIAN BACH

ABSTRACT

This study has been carried out to discuss the style of expression in the harpsichord works of Johann Sebastian Bach, a major figure in the polyphonic European music.

Prior to handling the harpsichord style of J. S. Bach in an analytical aspect, the works that made Bach, Bach was discoursed. Ultimately, his style of expression in his harpsichord works was analyzed with illustrations. In this study, it was handled his compositions with the main lines such as Inventions, Preludes and Fugues, French Suits, Goldberg Variations, Works of Well-Tempered Clavier. Some note samples of this compositions was analysed in terms of their general styles and it was gotten some results on the musical technics such polyphony, counterpoint, ornamentation technics, canonic structure and etc.

Keywords: *Johann Sebastian Bach, Harpsichord composition, Baroque Era, Style, Musical Expression*

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı, Barok Dönemin en önemli kompozitörü olan, polifonik çok sesliliği zirveye ulaştıran ve bu sanatsal döneme son noktayı koyan Johann Sebastian Bach'ın, döneme ait önemli bir çalgı olan "klavsen" eserlerindeki anlatım üslubunu ortaya koymak ve örneklerle analiz ederek, Barok Dönem kompozitörlüğünün üslup özelliklerini eserler üzerinde detaylandırmaktır.

Barok müzik sanatı, kendinden sonra gelen bütün Uluslararası Sanat Müziği dönemlerine ışık tutma özelliği taşır. Barok Dönemi zirveye çıkaran Johann Sebastian Bach'ın eserleri, ilerleyen yüzyılların yazarları (Johann Nicolaus Forkel) ve kompozitörleri (Mendelssohn, Brahms, Wagner vb.) tarafından fark edilerek gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu araştırmanın önemi, kompozitör olarak Bach'ın ve çalgı olarak piyanonun atası olan klavsenin Uluslararası Sanat Müziği tarihi açısından öneminden kaynaklanmaktadır. Bach, hiçbir çağda görülmemiş çok seslilik örneklerinin önemli bir kısmını klavsen eserlerinde göstermiştir.

Dolayısıyla bu çalışma, hem Barok Dönemin en önemli bestecilerinden J. S. Bach'ın yaşamı ve müziğini aydınlatması, hem de dönemin ve bestecinin üslupsal özelliklerini ve yeniliklerini klavsen yönünden ortaya koyması açısından önemlidir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, J. S. Bach'ın klavsen eserleri üzerine bir üslup analizini kapsar: Genelden özele inilecek olursa sanat olarak *müzik*, dönem olarak *Barok Dönem*, besteci olarak *J. S. Bach*, eser türü olarak *klavsen eserleri*, bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Çalışmanın yöntemi, ağırlıklı olarak kütüphane çalışması (literatür tarama) ve müzikal analiz (nota örnekleri üzerinden müzikal analiz) yönteminin bir bileşenidir. Kütüphane çalışması, bir anlamda yazılı kaynaklar aracılığı ile veri toplama yöntemidir ve özellikle tarihsel

araştırma yöntemleri ve diğer sosyal bilimlere özgü veri toplama yöntemleri içerisinde çok önemli bir yere sahiptir (Aziz, 2010). Müzikal analiz ise, kayda alınmış eserlerin (nota yazıları) müzikalitesi üzerine yapılan analizleri içerir. Ancak buradaki müzikal analizin sınırlılığını ise tonalite, ritim/tempo, nüans, ezgisel gidiş ve uygulanmış olan polifoni yöntemleri (karşı ezgi, kanonik yapı, stretto-sıkışma vb.) üzerindedir, bir anlamda genel bir üslup araştırmasıdır. Bu çalışmada, J. S. Bach armonisi üzerine odaklanılmamıştır, J. S. Bach armonisi ya da genel anlamıyla herhangi bir besteciye özgü genel bir armoni analizi, başlı başına ayrı bir araştırma alanı içerisine girmektedir.

Bu çalışmanın evreni, 17. ve 18. yy.lar içerisinde yaşamış ünlü Barok Dönem bestecisi *J. S. Bach'ın klavsen eserleri*dir. Çalışmanın örnekleme ise, üslup analizi yapılmış şu klavsen eserleridir: BWV 773, Do minör İki Sesli 2. Envansiyon. BWV 775, Re minör İki Sesli 4. Envansiyon. BWV 779 Fa Majör İki Sesli 8. Envansiyon. BWV 788 Do minör Üç Sesli 1. Envansiyon. BWV 788 Do minör Üç Sesli 2. Envansiyon. BWV 817 Fransız Süiti Allemande. BWV 817 Fransız Süiti Courante. BWV 817 Fransız Süiti Sarabande. BWV 817 Fransız Süiti Gavotte. BWV 817 Fransız Süiti Polonaise. BWV 817 Fransız Süiti Bourree. BWV 817 Fransız Süiti Menuet. BWV 817 Fransız Süiti Gigue. Goldberg Çeşitlemeleri Arya. Goldberg Çeşitlemeleri 1. Çeşitleme. İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 1 Do majör Füg. İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 2 Do minör Füg. İyi Düzenlenmiş Klavye, 1. Cilt, No. 6, Re minör Prelüd. İyi Düzenlenmiş Klavye, 1. Cilt, No. 6, Re minör Füg. İyi Düzenlenmiş Klavye, 2. Cilt, No. 1, Do Majör Prelüd. İyi Düzenlenmiş Klavye, 2. Cilt, No. 1, Do Majör Füg.

3. BULGULAR

3.1. J. S. Bach'ın Önemli Eserleri

Bach, çok çeşitli müzik türlerinde önemli dinsel ve din dışı eserler ortaya koydu. Bestelediği eserlerin sayısı hayli fazla iken, ne yazık ki günümüze sadece bir

kısmı gelebilmiştir. Oransay, günümüze ulaşabilen eserlerin bazılarının ise eksik, bestecisi şüpheli ya da yanlışlıkla J. S. Bach'a atfedilmiş olanlarının bulunduğu ifade eder ve bu yapıtları *Bach Klavuzu* adlı çalışmasında ele alır. Oransay'a göre Bach'a ait olarak bugüne geldiği kesin olup, eksik olarak belgelenen yaratılar, çoğunlukla 1723 yılından sonra Leipzig şehrinde Saint Thomas Kilisesi'ndeki ustalık yıllarına denk gelen dinsel kantatlarıdır (Oransay, 1986). Bunun dışında Bach Dönemi'ndeki değişik yıllara karşılık gelen ve bestecisi şüpheli olan ve ya yanlışlıkla Bach'a atfedilmiş olup Bach ailesi üyelerinden Bach'la aynı soyadı taşıyan ya da Georg Philip Telemann, Johann Pachelbel, François Couperin gibi büyük ya da daha küçük çapta ünü olan farklı bestecilere ait eserler, dönem itibarıyla J. S. Bach'la karıştırılabilmektedir (Oransay, 1986).

Kompozitörün gerçek eserleri ise, türsel olarak şu biçimde sıralanabilir; Dinsel ve Din Dışı Kantatlar, Motetler, Missalar, Magnificat, Pasyonlar ve Oratoryolar, Koraller, Lied ve Aryalar, Org eserleri, Klavsen eserleri, Lavta Eserleri, Oda Müziği Eserleri, Orkestra Eserleri (Oransay, 1986; Büke, 2005). Dini eserlerinin en önemlileri ise Yener tarafından 'Noel Yortusu', 'Göğe Çıkış' Oratoryoları, 'Si Minör Missa', 'Çok Sesli Dua', 'motetler', 'kantatlar', 'magnificat' (Meryem'e Övgü İlahisi), 'Şarkılar', 'Johannes Pasyonu', 'Matthaus Pasyonu' (Yener, 2001) olarak sıralanır. Oransay, Büke ve Yener'in guruplandığı bu eserler, Johann Sebastian Bach'ın bestelediği ve seslendirdiği en önemli eserlerdir.

Bach, bestelediği kantatları üç ana unsorda ele almıştır:

Solo ses ve çalgı eşliği için", "Yalnız koro için", "Solistler ve koro ile çalgı eşliği için". Kantatlar içinde en önemlileri, beş bölümden oluşan "soprano, trompet, yaylı çalgılar ve sürekli bas için kantat" (BWV51). Bunun dışındaki diğer başlıca kantatları: En tanınmış solo kantatlarından (BWV53) numaralı "Schlage doch, gewünschte Stunde" (Arzu edilen saat, çal artık!); solo ses için yazılmış (BWV82 numaralı) kantat; solo sese karşı

hapsodik yapıda, kontrpuan oluşturması ile önemli bir yere sahiptir. Dört Solist, Dört sesli Koro ve Orkestra İçin (BWV137) Kantat; Sekiz Bölümlü (BWV146) Kantat; Altı Bölümlü (BWV156) Kantat; Beş Bölümlü (BWV170) Kantat. Din dışı Kantatların günümüzde ulaşılmış en önemlileri arasında *Kahve Kantatı* ve *Köylü Kantatı* bulunmaktadır (Aktüze, 2004).

Johann Sebastian Bach, çalgı müziği için de şahane eserler ortaya koymuştur. Bu tür içerisinde klavyeli (elçin için) çalgılar en önemli yere sahiptir: İventionlar, düetler, İngiliz ve Fransız süitleri, partitalar, eş yedirimli klavye eserleri, tokata ve fügler, eşliksiz çembalo konçertoları, prelüder, fanteziler bu tür içerisinde yer almaktadır (Oransay, 1986). Org Eserleri'nin en önemlileri arasında;

- Re Minör Toccata ve Füg (BWV538)
- Solo Org için Fa Majör Toccata ve Füg (BWV540)
- Sol Majör Prelüd ve Füg (BWV541)
- Sol Minör Fantezi ve Füg (BWV542)
- La minör Prelüd ve Füg (BWV543)
- Si minör Prelüd ve Füg (BWV544)
- Mi minör Prelüd ve Füg (BWV548)
- Mi Bemol Majör Prelüd ve Füg (BWV552)
- Sol Majör Fantezi (BWV572)
- La Minör Org Konçertosu (BWV593)
- 150 kadar Org için
- Mi Bemol Majör Koral Prelüd (BWV 622)
- Do Minör Koral (BWV639)
- Sol Majör Koral Prelüd (BWV653)
- Sol Majör Koral Varyasyon (BWV711) yer almaktadır. (Aktüze, 2004)

Lavta Süitleri, Solo Keman Sonatları, Solo Keman Partitaları, Viyoloncel Süitleri, Solo Flüt Sonatları da besteleyen kompozitörün bu eser türleri içinde en önemlileri şunlardır:

- Lavta Süiti, Sol Minör (BWV 995)
- Lavta Süiti, No. 1, Mi Minör (BWV 996)
- Lavta Süiti, No. 2, Do Minör (BWV997)

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

- Solo Keman Sonatı, No. 1, Sol Minör (BWV1001)
- Partita, No. 1, Si Minör (BWV1002)
- Partita, No. 2, Re Minör (BWV1004)
- Solo Keman Sonatı, No. 3, Do Majör (BWV1005)
- Partita, No. 3, Mi Majör (BWV1006)
- Viyolonsel Süiti, No. 1, Sol Majör (BWV1007)
- Viyolonsel Süiti, No. 3, Do Majör (BWV 1009)
- Viyolonsel Süiti, No. 6, Re Majör (BWV 1012)
- Solo Flüt Sonatı, La Minör (BWV 1013) (Aktüze, 2004).

Bach Dönemi'ndeki klavyeli çalgılar arasında en popüler olanlardan biri klavsendi. Bach, zamanının bir bölümünü bu çalgı için şahane eserler bestelemeye ayırdı. Klavsen için bestelediği en önemli eserleri;

Inventionlar (15'i iki sesli, 15'i üç sesli),
Süitler (Fransız süitleri, İngiliz Süitleri),
'Das Wohltemperier Clavier' (Eş Yedirimli Klavye 1. Cilt ve 2. Cilt),
'Re Minör Kromatik Fantezi ve Füg',
İtalyan Konçertosu,
Goldberg Varyasyonları,
Müzikal Sunu (Musikalisches Opfer),
Füg Sanatı (Die Kunst der Fuge),
Klavsen Konçertoları' (Tek klavsen, İki Klavsen, Üç Klavsen, Dört Klavsen için konçertolar),
Brandenburg Konçertoları,
Orkestra Süitleri,
'Solo çalgı-Klavsen eşliğinde çeşitli çalgılar için sonatlar'

olarak sıralanır (Aktüze, 2004)

3.2. J. S. Bach'ın Klavsen Eserlerindeki Anlatım Üslubunun Örnekli Analizi

3.2.1. Bach'ın Bestelediği Klavsen Türlerinin Genel Özellikleri

Müzikal yapıyı oluşturan doğru uygulanmış ritim ve tempo; eserlerin armonik uyumu; kontrpuan yöntemiyle işlenmiş olan formlara ait esas temanın (melodi) eser boyunca farklı partlarda

işlenmesi, müzikal ifadeye anlam kazandırmak için kullanılan nüanslar, melodiye dekoratif bir boyut kazandıran süsleme çeşitliliği, taklit ve yenilemeye dayanan kanonik yapı, birden fazla ezgi çizgisinin armoni bütünlüğünü oluşturmasıyla gerçekleşen kontrpuan ustalığı, Bach'ın klavsen eserlerinin genel özelliğidir. Kontrpuan tekniğinde ise ilk temanın ve sonradan gelen temaların farklı bir şekilde işlenişi "konu", "yanıt", "tonal füg", "reel füg", "karşı konu", "ters hareket" ve "stretto-sıkışma" olarak adlandırılır. Bu gibi teknik özelliklerin Bach'ın klavsen eserlerine sağladığı üslupsallık, bu çalışmada analitik olarak ele alınacaktır. Aşağıda maddelenmiş olan Bach'ın klavsen eserleri, çalışmanın ilerleyen kısımlarında analiz edilecektir.

1. BWV 773 Do Minör İki Sesli 2. Envansiyon
2. BWV 775 Re Minör İki Sesli 4. Envansiyon,
3. BWV 779 Fa Majör İki Sesli 8. Envansiyon,
4. BWV 787 Do Majör Üç Sesli (Sinfonia) 1. Envansiyon,
5. BWV 788 Do Minör Üç Sesli (Sinfonia) 2. Envansiyon,
6. BWV 817 Mi Majör 6. Fransız Süiti (Allemande, Courante, Sarabande, Gavotte, Polonaise, Bourree, Menuet, Gigue),
7. BWV 988 Goldberg Varyasyonları Arya Bölümü ve 1. Varyasyon,
8. BWV 846 İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 1 Do Majör Füg
9. BWV 847 İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 2 Do Minör Füg
10. BWV 851 İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 6 Re Minör Prelüt ve Füg
11. BWV 870 İyi Düzenlenmiş Klavye 2. Cilt No. 1 Do Majör Prelüt ve Füg

Yukarıdaki eserlerin belirli kesitlerinden analizler yapmadan önce, Bach'la beraber zirveye ulaşmış tekniklerden olan 'kontrpuan' ve biçimlerden (form) olan 'envansiyon', 'süit', 'varyasyon', 'prelüt', 'füg' türlerinin biçimsel yapısı üzerinde durmak gerekir.

A-Kontrpuan:

Öncelikle Bach'ın eserleri içerisindeki en önemli tekniklerden biri olan ve bestelediği tüm biçimler içerisinde etkin olarak kullanılan kontrpuan üzerinde durmak gerekir. Bach, klavsen eserlerinde tonalite sistemini ve müzikal yapıyı oluşturan ritim, melodi, armoni öğelerini düzen içerisinde birleştirerek değişik tekniklerde ele almıştır. Ezgiyi çok çeşitli partilerde kullandığı kontrpuan ustalığı ve armoni ahengiyle bir arada, en üst maharetle işlemiştir.

Altay, *Kontrpuan* adlı çalışmasında, konuya ilişkin şu tanım ve tespitlerde bulunmuştur:

Kontrpuan sözcüğünün kökeni Latince punctuscontrapunctum (noktaya karşı nokta), müziksel ifadesiyle "notaya karşı nota" ifadesinden gelir. Sıfat hali "kontrpuantal" olan bu sözcük, aynı zamanda müzikal dokuyu tanımlar. Eş zamanlı olarak ilerleyen ezgi hatları, geleneksel bir polifonik doku söz konusu olduğunda, bazı kural ve ilkelere bağlıdır ki bu da, kontrpuan olarak adlandırılır. Tipik olarak kontrpuan, tek başına farklı olabilmekle beraber, birlikte seslendirildiklerinde uyumlu tınlayan en az iki ayrı müzikal hattın bir araya gelmesinden oluşur. Kontrpuan, Rönesans Dönemi'nde özellikle 16. yüzyılda büyük güç kazanmış ve Barok dönemde de etkinliğini sürdürmüştür. (Altay, 2011)

Bach, yaşamının etkilerinden eserlerine aksettirdiği müzikal özelliklerini ritim, melodi, armoni, kontrpuan ahengi ile müzikal formun en doruk noktasına ulaştırmıştır:

Müzik sanatında tüm dönemlerin en büyük üstatlarından biri olan Bach, çağına özgü müzikal duyarlılık ile yaratıda üstünlük gibi iki önemli göçü kendi eserlerinde doruk noktasına ulaştırmış ve böylelikle çağına olağanüstü bir anlam ve eşsiz bir büyüklük kazandırmada başarılı olmuştur; böylece müzik sanatında (birbirlerinden farklı) iki ayrı dönem, Bach'ın eserlerinde aynı zamanda gelişerek en üst düzeye erişmiş ve Bach, bu iki dönemin üslupları arasında alabildiğine büyük bir sınır taşı gibi yerini almış ve bu iki stilde

de devler gibi boy göstermiştir. Çünkü Bach, kendinden önceki Polifonik Kontrpuan ve İmitasyon stiline olduğu kadar, daha sonraki Armonik stilde oluşan müziğe de aynı derecede bağlı bir yaratıcıdır... ve Bach'ın dehası, bu iki ayrı kompozisyon türünün özelliklerini bir "bütün"e dönüştürerek öylesine "orijinal" bir form meydana getirmiştir ki, ancak böylesine bir buluş, müzikte her dönemin, her zamanın özellikle İdeal Formu ya da İdeal Kanonu olabilmenin önemini elde etmiştir. (Riemann, Altar Aktarımı, 1993)

B-Prelüt:

Prelüt, Füg, Süit, Varyasyon, Envansiyon ve büyük ve küçük boyuttaki formlar, Johann Sebastian Bach'ın eserlerinde üslupsallaştırılmıştır. Bu formlar arasında prelüt formu, giriş parçası olarak tanımlanır. Dini ve din dışı olarak iki türü bulunan prelüt, Bach'ın İngiliz ve Fransız Süitleri ve Eşit Düzenli Klavye adlı eserinde giriş bölümlerinde yer almıştır (Feridunoğlu, 2004). Serbest bir düşünce ve formla yazılmış prelüt, birden fazla tema barındırır.

C-Füg:

Barok Müziğin zirvesini teşkil eden ve polifonik formlar içerisindeki en kapsamlı çalgısal form olarak tanımlanan enstrümantal formlardan biri olan füg, İtalyanca kaçış anlamına gelir. Bir veya birkaç temadan oluşan bu form, taklit (imitation) esasına dayanır ve temalar arasındaki geçişler kaçışa benzer (Feridunoğlu, 2004).

Füg, üç veya dört melodi ile biçimlenen büyük bir formdur. Büyük fikir ve düşüncelerle yaratılmış büyük form olan fügde mutluluk, üzüntü, tutku ve ciddiyet ifadeleri güçlü bir anlatım üslubuyla işlenmiştir. *Das Wohltemperiertes Klavier* (Eş Yedirimli Klavye) kitapçığı içerisinde bulunan fügler, kitabın 1. ve 2. cildinde majör ve minör tonalitelere armoni, tema ve ritim ustalığıyla polifonik form olarak ele alınmıştır. Say, Johann Sebastian Bach'ın Füg formunu şu şekilde ifade etmiştir: "Kontrpuan yöntemiyle yazılan eserlerin en olgun teknik ve sanatsal ürünü. Özünde taklit sanatına dayanan füg, Barok Dönem'de

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAUVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

16. yüzyıldan 18. yüzyılın ortalarına kadar geliştirilmiş bir form olarak en üstün sanatsal düzeyine J. S. Bach'ın eserlerinde ulaşmıştır" (Say, 2010).

J. S. Bach'la birlikte kontrpuan yöntemi, çalgı müziğinde füg formuyla duruğa ulaşmıştır. Kontrpuan yöntemiyle işlenmiş olan füg formu, müziksel yapıyı oluşturan birden fazla melodinin armoni ve ritim dokularıyla bütünleşmesi ve birden fazla temanın partiler içerisinde yer alarak farklı şekilde işleniş konu (tema), yanıt, gerçek yanıt (gerçek füğ-reel füg), tonal yanıt (tonal füg), stretto-sıkışma olarak adlandırılır. Büke-Altınel, konuyla ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur:

Füğün başlangıcında "konu" çoğunlukla tek başına kendini duyurduktan sonra, ardından "yanıt" başka bir partide çeken tonunda duyulur. Genelde "konu" biter bitmez "yanıt" başlar. Eğer ikisinin arasında bazı bağlantı sesler varsa bu seslere "coda" ya da "codetta" denir. "Yanıt", "konu"nun çekene aktarılmış halidir. "Konu"yu oluşturan sesler arasındaki ilişkiye göre, "yanıt"ta gelen ezgide birebir aktarım yapılmadığı, bazı seslerin (aralıkların) ezgisel yönü aynı olmakla beraber değişikliğe uğradığı görülür. Bu durumda "yanıt", "konu"yu çeken tonalitesinde bazı değişikliklere uğrayarak taklit etmişse "Tona Füg" hiç değişikliğe uğramadan taklit etmişse "Reel Füg" (Gerçek Füg), denir. (Büke ve Altınel, 2006)

Kompozitörün kontrpuan tekniğini kullandığı füg formunda "karşı konu", "yanıt" partisyle birlikte iştilir. "Konu"dan farklı olarak "karşı konu", farklı bir yapıda işlenir. Füg formunda "ara müzik" ise büyük önem taşır. Büke-Altınel, konuyla ilgili şu detayı aktarır:

Füğün gelişimi içinde, füg temasının duyulmadığı, "ara müzik" adını alan kesitler, "konu", "karşı konu" hatta "coda"yı oluşturmuş figürlerin bazı parçacıkları üzerinde kurulmuştur. "Ara müzik"leri iki füg konusu arasında yalnızca bir bağlantı özelliği taşımaz aynı zamanda bestecinin yaratıcılığının ve buluşlarının sergilendiği kesitler olarak da ilgi çekicidir. "Konu"lar füğün

gelişimine ve tonal kurgusuna göre farklı tonalitelere duyurulur ve yapısal değişikliğe uğratılabilir. Bunlar arasında "Konu"nun ritmik değerlerinin büyütülmesi ya da küçültülmesi, ters hareket yoluyla aralıklarının yönünün değiştirilmesi (çevrilmesi) sayılabilir. Füğün gelişiminde bazen "konu"lar farklı partilerde üst üste duyulabilir. Bir partide "konu" bitmeden diğer partide "konu" kendini duyurursa buna "dar" ya da "sıkı" anlamına gelen "stretto" (sıkışma) adı verilir. Genelde "stretto"ları füğün sonlarına doğru daha yoğun duyarız. Bazı füglere birden daha fazla füg konusunun işlendiği de olur." (Büke ve Altınel, 2006)

Bach, eserlerindeki teknik, evrensel ve yeni fikirleriyle yeni buluşlara imza atarak gelecek döneme öncü olmuştur. Füg formunda büyük buluşlara imza atan Bach hakkında Altar şu yorumda bulunur:

Johann Sebastian Bach'ın füg formunda yazdığı eserler, büyük sanatçının yaratış enerjisiyle birlikte, moral zenginliğini de kanıtlar niteliktedir. Yaşadığı dönemin sanata yönelik prensiplerine göre, daha çok matematiksel bir şema gereğince meydana getirilmeleri gereken Bach füglere, yalnız onun elinde bir bilimin ve bir tekniğin "özü" değil, aynı zamanda duygusal bir anlatımın esprisi olduğunu da açıkça kanıtlamaktadır. (Altar, 1993)

D-Süit:

Süit, çeşitli dans bölümlerinden oluşan formlar toplamıdır. Johann Sebastian Bach, süit formunu eserlerinde sentezlemiştir. Çalgı müziği olan süit formunun ilk temel bölümü *Allemande*'dir. Barok Dönem'in önde gelen *Courante* formu ise süitin ikinci bölümünde yer alır. En önemli temel danslardan olan *Sarabande*, üç zamanlı ve hızlı tempodadır. Bu dansları izleyen *Gigue*, *Gavotte*, *Polonaise*, *Bourree*, *Menuet* bölümleridir. Tarcan, süit formu hakkında şu ifadelerde bulunmuştur: Bach, süit formunu bol bol kullanmıştır (Fransız ve İngiliz süitleri, Partitalar). 18. yüzyılda süit tarzında bestelere *divertimento* denildiğini görüyoruz. Senfoninin gittikçe daha fazla önem kazanması,

sütlerin az yazılmalarına yol açmıştı. Ancak süitin bir bölümü olan menuet'yi özellikle klasik senfonilerde görürüz (Tarcan, 1987).

Johann Sebastian Bach'ın süt formundaki eserleri, altı Fransız ve altı İngiliz Süitinden oluşur. Form, en ince polifoniyle işlenmiştir: Mükemmel bir şekilde ele alınmıştır, aynı zamanda Barok Dönem çalgısal süt formu, Barok bestecilerin sanat eserlerinin bestelenmesi konusunda genellikle taklidi kompozisyon yöntemlerini kullanmışlar ve birbirlerinden etkilenecek çoğu zaman benzer müzikli ahenklerde eserler ortaya koymuşlar. Örneğin, İtalyan operası ve çalgısal müziği Fransa'nın saray ve kent müziğine etkileyici, Almanya ve İngiltere'de ise taklit ve türlü esintilere vesile olmuştur. Çalgısal Süit form müziği bu sürecin en örnek verici yapıtı sayılabilir, Alemande (Alman dansı), Menuet (Fransız saray dansı), Sarabanda (İspanyol cenaze dansı), Jig (İngiliz tayfa dansı) dans isimlerinde açıkça izlenebilir. Bestecilik sanatında söz konusu taklitler ve esinlemeler J.S. Bach'ın İngiliz ve Fransız Süitleri veya "İtalyan Konçertosu"nda özetlenebilir.

E-Varyasyon:

Uluslararası Sanat Müziği tarihindeki büyük formlardan biri olan 'varyasyon'un Türkçe karşılığı, 'çeşitleme'dir. Johann Sebastian Bach, aynı tonaliteye sahip olan otuz varyasyondaki formu, polifonik tarzda işlemiştir. Feridunoğlu, 'varyasyon' biçimini şu şekilde ifade eder:

Temeli 4-8 ölçüden oluşan ve kadansla sona eren temadır. Tema, genelde iki bölmelidir. İlk bölmede temanın ana motifi, ikinci bölmede bu motifin gelişimi, doruk noktasına varması ve genelde mükemmel bir kadansla bitışı dikkat çeker. İkinci bölmedeki motif birinciyi tamamlayıcıdır. Varyasyon biçimindeki tema ritmik, armonik ve melodik değişime uğramasına rağmen kimliğini kaybetmez. Belli başlı varyasyon çeşitleri: 1- Ritmik motifle veya melodik bir parçanın kullanımıyla tema süslenir. 2- Temaya kontrpuan yapısında başka bir melodi eşlik eder. 3- Tema açıkça duyurulmadığı halde, tonal fonksiyonları

ve armonik yapısının oluşturduğu renkler onun varlığını hissettirir. (Feridunoğlu, 2004).

F-Envansiyon:

Envansiyon 'buluş' anlamına gelir. Kısa bir form türü olarak envansiyon, kontrpuan biçiminin özgürce işlenmesi ile bestelenir. Kontrpuan yöntemiyle yazılan büyük füğ formunun hazırlayıcısı olarak tanımlanabilir. Her biri farklı yapıda olan envansiyona taklidi yazı hâkimdir. Envansiyon formunda birden fazla motif, ara müziklerle tonal ilişkileri ve geçişleri kurar. Feridunoğlu; envansiyonun kontrpuana yönelik genel özelliklerini şu şekilde ifade eder:

Bir müzikal fikrin veya motifin serbest kontrpuan kurallarına göre işlenmesidir. Bu kısa form Bach'la doruğa ulaşmıştır. Polifonik türün en sade ve gevşek dokudaki yazısı olan envansiyonda motifin işlenmeye uygun yapıda ve tonaliteyi belirtecek niteliklere sahip olması gerekir. Motif, her ses partisinde tekrarlanır ve taklit edilir. Motifle birlikte kontrpantal bir eşlik partisidir. Motifin bulunmadığı yerlerde ara müziği yer alır (Feridunoğlu, 2004)

3.2.2. İki ve Üç Sesli (Sinfonia) Envansiyonlar

Bach'ın 1723 yılında, Köthen yıllarında bestelediği *İki ve Üç Sesli Envansiyonlar*, çoğunlukla eğitime yöneliktir. Bu Envansiyonlar, 'Aufrichtige Anleitung' (Doğru Yönlendirme) başlığıyla 30 ayrı parçadan oluşmaktadır. Eserler, her bir tuşa iyi basılması vasıtasıyla teknik becerinin gelişimi için bestelenmiştir. Eser, kolay bir biçim olarak görünse de, aslında gelecek zor eserlere (Eş Düzenli Klavye) hazırlık olarak tasarlanmıştır. Bu parçaların (Sinfonia) 15'i iki sesli, 15 ise üç seslidir. İki ve Üç Sesli Envansiyonlarda tonalite düzeni aynıdır. Örneğin şu şekilde; do majör-do minör; re majör-re minör; mi bemol majör- mi minör; fa majör-fa minör; sol majör-sol minör; la majör-la minör; si bemol majör-si minör (Büke, 2005). Büke ve Altınel, bestecinin İki ve Üç Sesli Envansiyonları hakkında şu ifadelerde bulunmuşlar: Yapıtlar

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

incelendiğinde her birinin çok farklı bir yapıya sahip olduğu görülür. Hemen hepsinde taklitli yazı etkindir. Her parçada motiflerin, ara müziklerin ve tonal ilişkilerin oluşturduğu kurgu birbirinden farklıdır. "Envansiyon" olgusu, çalma tekniğindeki "buluş"larla sınırlı kalmayıp, sanki her parçanın yapısal özelliklerinde de gizli gibidir (Büke ve Altınel, 2006).

Çok seslilik (polifoni), kanonik yapı, birden fazla süsleme ve motifin eşzamanlı yer alması, kompozitörün üslupsal özelliğini ortaya çıkarmıştır.

3.2.2.1. İki Sesli Envansiyonlar:

1.BWV 773 Do Minör İki Sesli 2. Envansiyon:

Şekil 1'de gösterilen BWV 773 Envansiyon, Do minör tonalitededir. 4/4 ölçü sayısı ile başlar. Eserde, kontrpuan yöntemiyle yazılan, taklit esasına dayanan yazı tarzı, "kanon" bulunur. 1. ve 2. ölçülerde "tema" (ilk motif) yer alır. Sonrasında, 3. ve 4. ölçülerde aynı motif, bir oktav pes olarak sol ele geçer. 5.-6. (Sağ el) ve 7.-8. (sol el) ölçülerde, eserin kanon yazısına dönüştüğü görülür. Melodiye can veren ritim, 32'lik, 16'lık ve 8'lik süre değerleriyle bezenmiştir.

Şekil 1. Bach, BWV 773, Do minör İki Sesli 2. Envansiyon (URL1).

2. BWV 775 Re Minör İki Sesli 4. Envansiyon:

Şekil 2'de gösterilen BWV 775 Re minör tonalitedeki Envansiyon, kontrpuan ve kanon (taklit) tekniğiyle bestelenmiştir. Eserde yaklaşık iki ölçü boyunca süren ilk motifin ardından, sol elde bir oktav pes olarak aynı motif (tema) duyurulur. 3/8'lik ölçü sayısı ile başlayan eserde, müzikal yapı melodi ve armoniyle bütünleştirilerek, farklı ritim kalıplarıyla işlenmiştir, eser elli iki ölçüden oluşmaktadır.

3. BWV 779 Fa Majör İki Sesli 8. Envansiyon:

Şekil 3'de gösterilen sekizinci Envansiyon, fa majör tonalitededir. Eserin ilgili tonalitesi olan re minör tonaliteye geçişler sağlamıştır. 3/4'lük ölçü sayısı ile başlayan eser, kanon (taklit) tekniğine dayanır, 16'lık ve 8'lik süre değerleriyle bezenmiştir. 1. ölçüde başlayan ilk motif, eserin 2. ölçüsündeki asıl motifi (temayı) hiçbir değişiklik yapmadan sol ele geçiş sağlayarak sürdürür. İşildayan, hareketli temasıyla en tanınmış bölümlerin başında gelir. Bölüm boyunca iki parti sağ el ve sol el değişimiyle bir yarı sürdürür.

Şekil 2. Bach, BWV 775, Re minör İki Sesli 4. Envansiyon (URL 1).

Şekil 3. Bach, BWV 779, Fa Majör İki Sesli 8. Envansiyon (URL 1).

3.2.2.2. Üç Sesli Envansiyonlar (Sinfonialar)

4. BWV 787 Do Majör Üç Sesli (Sinfonia) 1. Envansiyon

Şekil 4'te gösterilen 4/4 lük ölçü sayısı ve on altılık figürlerle başlayan eserde, tüm partilerde benzer hareket göze çarpar. Eser, "allegro deciso" (canlı, çabuk ancak kararlı) bir tempodadır. Müzikal değeri yüksek olup icracılardan teknik beceri ister. Parmak numaralarının titizce kullanılması gerekir. Üç sesli senfonia birden fazla ölçüde konu (sujet) tekrarı yapar. Eser müzikal ifadeyi en iyi şekilde "piano, forte, fortissimo, allegro, mezzo forte, crescendo, diminuendo, sforzando, piu, molto, sempre crescen-

do, Poco a poco, tenuto" vb. nüanslarla anlamlandırılmıştır.

5. BWV 788 Do Minör Üç Sesli (Sinfonia) 2. Envansiyon

Şekil 5'te gösterilen Do minör tonalitedeki ve "moderato con moto" tempodaki eser, 12/8'lik ölçü sayısı ile başlar. Eserin ilk motifi (konu), 3. ölçüde (sol el) tekrar işlenir. Farklı ölçü birimlerinde, eserin ilk teması birden fazla tekrar yapılarak, armoni bütünlüğü oluşturacak şekilde çokseslilik (kontrapuan-polifoni) tekniği ile ele alınmıştır. 8'lik ve 16'lık notaların sağ el ve sol elde yer değiştirdiği, uzatma başlarının (legato) bolca yer aldığı müzikal bir sunum gerçekleştirilmiştir. Eser, dingin ve huzurlu ezgisi,

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

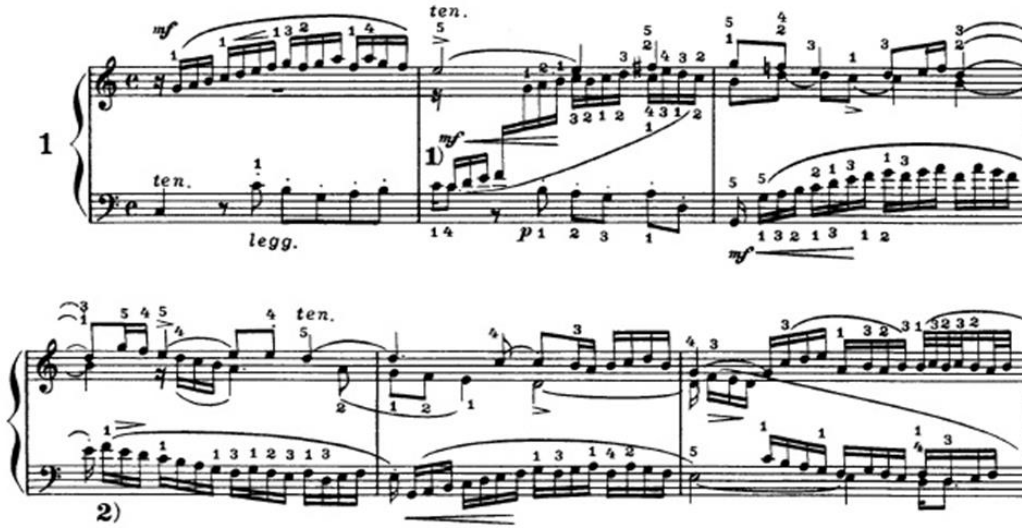
yalın ritmi, ahenkli armonisi ile noktalı ikilik nota üzerinde puandorg nüansı kullanılarak, icracının yorumuna bırakılmıştır. Müzikal ifade, gürlük terimleriyle karakterize edilmiştir.

3.2.3. Klavsen Sütleri

Bach'ın klavsen edebiyatı içerisinde yer alan klavsen sütleri, üslupsal açıdan önem arz eder. Kompozitörün 1717-23 yılları arasında, Köthen yıllarında yazdığı altı Fransız Süiti, polifonik işçiliği ve armonik yapısıyla göze çarpar. Fransız Sütleri, çağımıza kadar icracılar sayesinde ilk günkü gibi popüler olarak bugüne gelmeyi başarabilmiştir. Aktüze, Fransız Sütleri hakkında şu bilgiyi verir:

“Bach'ın klavsen için yazdığı üç süt dizisinde (İngiliz ve Fransız Sütleri ile Partita'larda), o çağda kullanılan danslar yer almaktadır. 1717-23 yılları arasında Köthen'de bestelenen Fransız Sütlerinin yapılarının İngiliz Sütleri'ne ve Partita'lara göre daha sade olması, Bach'ın bunları parlak sesli klavsen (cembalo) yerine, içten anlatımlı ve küçük sesli klavikord (klavicord) için yazdığını düşündürmektedir” (Aktüze, 2004).

Gerçekten de Aktüze'nin savı doğrudur: Fransız sütleri görece kısa parçalardan oluşmuş sade yapılardır.

Şekil 4. Bach, BWV 787, Do Majör Üç Sesli 1. Envansiyon (URL 2).

Şekil 5. Bach, BWV 788, Do minör Üç Sesli 2. Envansiyon (URL 2).

3.2.3.1. Fransız Süitleri

6. BWV 817, Mi Majör, 6. Fransız Süiti, Allemande Bölümü

Şekil 6'da gösterilen bestecinin BWV 817 numaralı 6. Fransız Süitinin ilk temel bölümü olan Alman Dansı *Allemande*, "Allegro moderato" tempodadır ve 4/4 ölçü sayısı ile başlar. Eksik ölçü sayısı ile başlayan eser, mi majör tonalitededir. 8'lik, 16'lık ritim kalıpları ve müzikal ifadeyi anlamlılaştıran "piano, forte, mezzo forte, crescendo, diminuendo" müzik nüanslarının karakterize ettiği bir yapıttır. İki sesli yapıt, armoni zenginliği ve süslemeli melodi biçimleriyle ön plana çıkar.

Şekil 7' de gösterilen süitin ikinci bölümünde yer alan *Courante* formu, "Allegro e leggiero" tempodadır. Courante, kontrpuan tekniğiyle yazılmıştır ve ağır temponun aksine, hızlıca tempoda 3/4'lük ölçü sayısı ile başlar. Eksik ölçü sayısı ile başlamış olan yapıt, ritmik hareketliliği ile teknik ustalık gerektiren gösterişli bir yapıdadır.

Şekil 8'de gösterilen süit formlarından biri olan *sarabande*, 3/4'lük ölçü sayısı ile "lento" tempoda başlar. Bach'ın sıkça kullandığı süsleme çeşitliliğine, yapıtın hemen bütün ölçülerinde rastlamak mümkündür. 10.-12. ölçülerde zengin akor seslerinin art arda arpej biçiminde duyulması, göze çarpar. 24 ölçü

boyunca süren İspanyol dansı sarabande'da, armoniye oluşturan dört sesli akorun, kontrpuan yöntemiyle ustaca kullanılışı görülür. Dört sesli melodisi ile süit formunun en olgun düzeyini gösterir.

Şekil 9'da gösterilen Fransız Saray Dansı olan *Gavotte*, Alla breve (sebare) ölçüsündedir. Alla breve (İt.) (Sebare) "Bir eserin başında yer alan zaman donanımındaki iki ikilik ölçünün simgesel yazım biçimi" olarak tanımlanır (Say, 2002). Eser, eksik ölçü sayısı ile başlayıp, "vivace, ma misurato" tempodadır. Mi majör tonalitedeki eser, ilgili tonalitesi olan do diyez minörde armonik minör ve melodik minör geçişleri sağlamıştır. Eserde üç ses, kontrpuan (polifoni) tekniğiyle işlenmiştir. Müzikal ifadelerin nüanslarla zenginleştirdiği yapıt, notaları çeşitli süsleme biçimleriyle dekore edilerek sade ve akıcı bir üslupla yazılmıştır.

Şekil 10'da gösterilen Polonya Dansı olan *Polonaise* bölümü, "Allegretto, con tenerezza" tempoda, 3/4'lük ölçü sayısı ile başlar. 8'lik ve 16'lık nota değerleriyle iki sesli olarak işlenmiş olup, melodiyi dekore eden çeşitli süsleme biçimleriyle ve legato bağlarıyla müzikal bir sunum gerçekleştirilmiştir.

Şekil 11'de gösterilen Fransız Halk Dansı olan *Bourree* Bölümü, "Alla breve" (sebare) ölçüde olup, "Molto allegro"

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

tempodadır. Eksik ölçüyle başlayan eser iki seslidir. 4'lük ve 8'lik süre değerleriyle bezenmiştir. Eser, vurgu işaretleri olan "legato" ve "portato" (bağlı ve kesik çalış) çalışlar ile işlenmiştir. Teknik beceri gerektirmeyen eser, son derece sade yapıdadır.

Şekil 12'de yer alan Süit formu içerisindeki Fransız saray dansı *menuet*, 3/4'lük ölçü sayısı ile başlar, vivace tempodadır. Üç sesli yapıt, noktalı 2'lik, 4'lük, 8'lik sus değerlerine sahiptir. Mi majör

tonalitedeki eser, ilgili tonalitesi olan do diyez minörde, armonik minör ve ezgisel minör geçişleri sağlamıştır. Sade ve alımlı bir melodisi bulunur.

Şekil 13'teki süit formunun içinde yer alan *Gigue* Bölümü, 6/8'lik ölçü sayısı ile başlar. Uzatma bağları sıkça kullanılır ve "Molto allegro" tempodadır. Yapıt, Bourree ve Menuet bölümleri ile ritim/süre değerleri açısından benzerlik gösterir, sade ve icrasında teknik virtüözlük gerektirmeyen bir yapıdadır.

Şekil 6. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Allemande (URL 3).

Şekil 7. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Courante (URL 3).

Lento (♩ = 52)

mit großem, breitem Ton
con suono grande e largo

dolce, equalmente 87)

più espr. ten.

sost.

sempre espr.

Şekil 8. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Sarabande (URL 3).

Gavotte.

Vivace, ma misurato (♩ = 96-100)

fröhlich
gato

non troppo forte

88)

89)

mf marc.

Şekil 9. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Gavotte (URL 3).

Polonaise.

Allegretto, con tenerezza (♩ = 108) 91)

p, tranquillo, amabile

sempre legato

Pedal ungefähr jedes Viertel
Pedale presso a poco ad ogni semiminima
mit Verschbg.
una corda

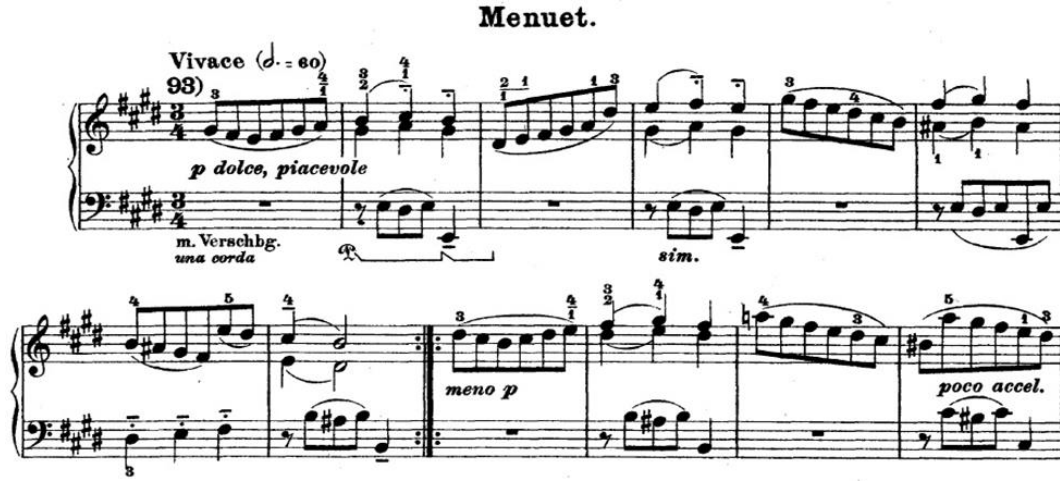
espr.

Şekil 10. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Polonaise (URL 3).

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

Şekil 11. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Bourree (URL 3).

Şekil 12. Bach, BWV 817,6. Fransız Süiti, Menuet (URL 3).

Şekil 13. Bach, BWV 817, 6. Fransız Süiti, Gigue (URL 3).

3.2.4. BWV 988 Goldberg Varyasyonları

Goldberg Varyasyonları bir arya ve 30 çeşitlemeden oluşur. 1801 yılında Bach'ın yaşam öyküsünü yazan Johann N. Forkel'in araştırmalarına göre, bu

eser Rus elçisi Kont Hermann Carl von Kaiserlingk'in geçirdiği uykusuz gecelere çare bulabilmek için Bach'a siparişte bulunulmuştur. Böylece 1 arya ve 30 çeşitlemeden oluşan bu eser oluşturuldu, 1742 yılında basıldı. Eserin arya kısmı, 1725 yılında Anna Magdalena

Bach'ın Müzik Defteri'nden alınan bir şarkı (arya) üzerine kurulmuştur (Aktüze, 2004).

Büke; bu eser hakkında, ayrıca şu bilgileri verir: "...Sarabande karakterinde olan 3/4'lük tema, büyük olasılıkla besteciye aittir. Bas partisinde duyulan ve aşağıya doğru hareket eden motifi, Bach eserine temel olarak almış ve bir çeşit passacaglia gibi eseri işlemiştir. İki çeşitlemede bir, bir kanon gelir. Onaltıncı çeşitleme eserin tam ortasında yer alır. Fransız tarzı uvertürlerin karakteristik noktalı ritimleriyle işlenmiştir" (Büke, 2005).

Çalışmanın bu alt başlığında, Golberg Varyasyonları'nın 'Arya Bölümü'nden ve '1. Varyasyon'undan küçük birer pasaj, örneklenmektedir.

7. Goldberg Varyasyonları Arya Bölümü

Şekil 14'te gösterilen Goldberg Varyasyonları'nın Arya bölümü, 3/4'lük ölçü sayısı ile başlar. Sol majör

tonalitededir. Tema, noktalı ritim kalıplarıyla bezenmiştir. Arya bölümünün her partisinde, melodiyi dekore eden çok çeşitli süslemeler (gruppetto/ küme) ve apojiyatür (üst basamak, alt basamak) figürleri esere nakışlanmıştır. Çeşitlemenin sonunda, arya bölümü birebir tekrarlanarak sonlandırılmıştır. Eser, armoni ahengi ve müzikal anlatımın en olgun tekniklerden olan füg üslubu ve kontrapuan (çokseslilik-polifoni) yöntemiyle bestelenmiştir

Şekil 15'te yer alan 1. Varyasyon, 3/4'lük ölçü sayısı ile başlar; partiler arasındaki sıkı taklit (imitation) ile ezgi, kanonik bir yapıyla işlenir. İki sesli invansyon biçiminde olan eserin ilk teması (konu) 1.-2.- 3.- 4. ölçüleri kapsar. Daha sonrasında tema sol ele geçerek 5.-6.- 7.-8. ölçülerde aynen tekrarlanır. 8'lik, 16'lık ritim kalıplarıyla bezenmiş eser sade, neşeli ve canlı karakterdedir.

Şekil 14. Bach, Goldberg Varyasyonları, Arya (URL 4).

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

Şekil 15. Bach, Goldberg Varyasyonları, 1. Varyasyon (URL 4).

3.2.5. 'İyi Düzenlenmiş Klavye' (Das Wohltemperierte Clavier 1. Cilt, 2. Cilt)

'Prelüt' ve 'füg', Latince kökenli sözcüklerdir: Prelüt 'giriş parçası' anlamında, füg ise 'kaçmak' anlamındadır. Füg; partilerin birbirini izlenmesi, birbirini taklit etmesi ve birbirinden kaçan partilerden oluşur. J.S. Bach'ın 'Fantasia', 'Prelüt', 'Ricercare', 'Conzone', 'Toccatà' gibi eserlerinde de fügsel yazım üslubunu görebilmek mümkündür. Fakat Johann Sebastian Bach'ın eserleri, füglerinde olgunluk seviyesine ulaşır. Füg, bestecinin kontrpuan yazı biçimini en ustaca kullandığı türdür (Büke ve Altınel, 2006). Bu alt başlık altında ele alınacak olan 'İyi Düzenlenmiş Klavye' eseri de, Bach'ın içerisinde prelüt ve füg türlerini barındıran ve üslupsal farklılığı en fazla hissedilen klavsen eserlerindedir.

'İyi Düzenlenmiş Klavye', iki ciltten oluşan ve bünyesinde 48 prelüt ve füg barındıran, kendisinden sonra gelen dönemlere ışık tutan bir eserdir. Kompozitör, 1. cildi (12 prelüt ve 12 füg barındıran) Köthen yıllarında, 2. cildi ise (12 prelüt ve 12 füg barındıran) Leipzig yıllarında besteler (Tarcan, 1987).

Büke ve Altınel; Bach'ın 'İyi Düzenlenmiş Klavye' eserini şu biçimde yorumlar:

'İyi Düzenlenmiş Klavye'de, kısa giriş müzikleri olarak tanımlanabilecek prelüt-

lerin ardından, kontrpuana dayalı kompozisyon biçimlerinin en yaygınlarından biri olan fügler gelmektedir. Bach, prelütler ve fügler arasında çoğunlukla tematik bir ilişki gözetmemiş, yalnızca tonalite birliğine dikkat etmiştir. Bazı prelütler çeşitli dansların ve biçimlerin özelliklerini taşır (Büke ve Altınel, 2006).

Altar ise, 'İyi Düzenlenmiş Klavye' eseri hakkındaki şu saptamaya yer verir:

Johann Sebastian Bach, vokal müzik kompozitörü olduğu kadar, enstrümantasyon kompozitörü olarak da, yüzyıllar boyu oluşan bir kültür hazinesinin mirasçısı olmuştur ve yapılması gerekenlerin tümünün tamamlayıcısı ve çok sesliliğin oluşturduğu işlevsel etkinliklerin tümünün tertemiz bir anlayışla düzenleyicisidir ki, böylesine bir uygulayış, büyük ya da küçük boyutlu formlar halinde oluşan Polifoni Dönemi'nin meydana gelmesini mümkün kılmıştır; onun için de Bach, müzik sanatında Füg-Dönemi'nin en son ve en üst doruğu olmanın önemini taşımaktadır; Bach'ın bu doğrultuda oluşan eserleri arasında yer alan özellikle 'Le clavecin bi en tempéré' (Das Wohltemperierte Clavier) başlıklı eseri, estetik açıdan olduğu kadar bilimsel açıdan da müzikte çok büyük bir reformun gerçekleşmesine yardımcı olmuştur ve iki cilt içinde 48 prelüt ve 48 fügü kapsayan bu büyük yaratıda yer alan prelüt ya da füglerin her biri majör ve minör tonalitelerde

meydana getirilmiştir ki, Bach'ın bu eseri müzik sanatı alanında ilk kez kilise dizilerini ortadan kaldıran bir sistemin bütün boyutlarıyla oluşumunu mümkün kılan, ölümsüz bir anıt olmanın önemini taşımaktadır. (Riemann aktarımı, Altar, 1993)

Çalışmanın bundan sonraki örnekleri, geleceğe ışık tutması ve çığır açması bakımından Bach'ın en önemli klavsen eseri sayılan ve iki ciltten oluşan 'İyi Düzenlenmiş Klavye' eserinden verilen örnek pasajlardan oluşmaktadır.

8. BWV 846 İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 1 Do Majör Füg

Şekil 16'da gösterilen BWV 846 füg, do majör tonalitededir. 4/4 lük ölçü sayısı ile başlayan yapıt, "Andante" tempoda olup, kontrpuan (çok seslilik) yönteminin en üstün örneklerindedir. Yapıt, 2 ölçü (sol el) boyunca asıl konu (subject) olarak işlenir. Daha sonrasında 2. ve 3. ölçülerde yanıt (comes-reponse) devreye girer. 14.-15.-16. ölçülerde ise "reponse incomplete", yani "eksik-yanıt" yer alır. Yapıtın bitimine kadar, farklı ölçülerde konu ve yanıt'ın tekrarı yapılır. Konu tekrarı: 5.-6.-7.-8.-14.-15.-24.-25 sayılı ölçülerdedir. Yanıt ise 4.-5.-7.-8.-9.-10.-11.-15.-16.-17.-20.-21.-22. ölçülerde verilir. Strettolara (sıkışma) eserin içerisinde sıklıkla rastlanır ve ilk stretto, 7. ölçüde varlığını gösterir. Daha sonrasında stretto, birden fazla ölçüde varlığını gösterir. Dört sesli füg, müzikal öğeyi oluşturan ritim dokusu ve armoni ahengi ile son derece zorlu bir çalışmanın ürünüdür. Yapıt, son derece güçlü bir teknik virtüözite ve güçlü bir yorum gerektirir.

9. BWV 847 İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 2 Do Minör Füg

Şekil 17'de gösterilen BWV 847 numaralı füg, do minör tonalitededir. 4/4'lük ölçü sayısı ile başlayan eser Allegretto tempodadır. Üç sesli füg, usta bir kompozisyon yöntemiyle işlenmiştir. Eserin ilk üç ölçüsünde "konu" yer alır. "Yanıt", daha sonrasında 3. ve 4. ölçülerinde görünürlük kazanır. Birçok füg formunda görülen ilk temanın (konu) ve yanıt'ın eser içerisinde birden fazla tekrar yapışı, bu fügde de görünmek-

tedir. Bu füg formunda da ilk temel tema (konu), eserin 7.-8.-9.-20.-21.-22.-26.-27.-28.-29.-30.-31. ölçülerinde, yanıt ise 15.-16.-17. ölçülerinde görünürlük kazanır. Eserde ritim dokusu, armoni zenginliği ile birleşerek, müzikal bir sunum gerçekleşir.

10. BWV 851 İyi Düzenlenmiş Klavye 1. Cilt No. 6 Re Minör Prelüt, Re Minör Füg

Şekil 18'de gösterilen BWV 851 re minör prelüt, 4/4'lük ölçü sayısı ile başlar. Allegro ma non troppo tempodadır. Müzikal yapıyı oluşturan ritim, 16'lık nota süre değerleriyle eser bitimine denk sağ elde süratle devam eder. Sol elde ise 8'lik nota değerleri üzerinde staccato (kesik kesik, hafif) nüans ile müzikal ifade anlamlandırılmıştır.

Şekil 19'da gösterilen BWV 851 Re minör üç sesli füg, "Andante espressivo" tempodadır ve 3/4'lük ölçü sayısı ile başlar. Melodi, çeşitli süsleme (trillo, grupetto vb.) figürleri ile dekore edilmiştir. Müzikal yapı, çeşitli ritim kalıplarıyla örülmüştür. Eserin 1. ve 2. ölçüsünde "konu" işlenir. 3. ve 4. ölçüde ise "yanıt" yer alır. Eserin farklı ölçülerinde konu ve yanıt tekrarına rastlanır. Birden fazla melodi, armoni bütünlüğü sağlanarak çokseslilik (kontrpuan) yöntemi ile kaynaştırılmıştır.

11. BWV 870 İyi Düzenlenmiş Klavye 2. Cilt No. 1 Do Majör Prelüt ve Do Majör Füg

Şekil 20'de gösterilen BWV 870 numaralı prelüt, do majör tonalitededir. 4/4'lük ölçü sayısı ile başlayıp, müzikal yapıyı oluşturan çok çeşitli ritim kalıplarıyla bezenmiştir. Kontrpuan tekniğinin en büyük örneklerinden biri olan bu Prelüt, melodilerin armonik yapı içerisinde uyum içinde kaynaşması ile oluşturulmuştur. Eser, müzikal yaratıcılık ve teknik ustalık gerektirir.

Şekil 21'de gösterilen BWV 870 numaralı füg, do majör tonalitededir. 2/4'lük ölçü sayısı ile başlayıp, üç sesli temadan oluşur. İlk tema (konu) 1. ölçüde başlayıp dört ölçü boyunca sol elde devam eder. 5.-6.-7.-8. ölçülerde "yanıt" (sağ elde) yer alır. Yapıtın bölümlerinde birden fazla konu ve yanıt

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

tekrarı yapılır. Yoğun kontrpuan tekniğiyle yazılan füg, akor bağlantılarından oluşan armonik uyumu, eserin bölümlerindeki çeşitli süs öğeleri, kısa ritmik kalıpları (onaltılık, sekizlik vb.) ile

görünürlük kazanır. Eser, ayrıntılı bir üslupla işlenmiş olup, kendine özgü bir duyarlılık ve zor bir teknik yapıya sahiptir.

Andante (♩ = 66)
mf marc.
mf legatissimo, con perfetta uguaglianza di suono
(a 4 voci)
sempre legatissimo
mf marc.
f marc.
a) b) d)

Şekil 16. Bach, BWV 846, İyi Düzenlenmiş Klavye, 1. Cilt, No. 1, Do Majör Füg (URL 5).

Allegretto (♩ = 80)
p
il suono sia dolce ma pieno poco stacc.
pochissimo stacc.
(a 3 voci)
pochissimo stacc.
più stacc.
p pochiss. stacc. cresc.
mf b)

Şekil 17. Bach, BWV 847, İyi Düzenlenmiş Klavye, 1. Cilt, No. 2, Do Minör Füg (URL 5).

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

Şekil 20. Bach, BWV 870, İyi Düzenlenmiş Klavye, 2. Cilt, No. 1, Do Majör PrelüT (URL 6).

Şekil 21. Bach, BWV 870, İyi Düzenlenmiş Klavye, 2. Cilt, No. 1, Do Majör Füg (URL 6).

4. SONUÇ

Barok Dönemin dâhi kompozitörü olarak tarih sayfalarına geçmiş olan Johann Sebastian Bach, kendinden önce ve sonra gelmiş bütün kompozitörlerden en az bir adım öndeydi. Kompozitörün eserleri üzerinde yorum yapan müzik tarihçileri ve icracılar, müzik yapıtlarının her birinin ayrı bir zekâ ürünü olduğunu düşünmektedir. Bu üstün eserler yetenek, azim, ince bir işçilik ve derin fikirlerle bağdaştırılmıştır. Böylesine önemli bir bestecinin klavye eserlerindeki anlatım üslubunu ele almak, Uluslararası Sanat Müziği tarihi açısından bir kazanım olacaktır.

Bu çalışmada, bestecinin eserlerini daha anlaşılır kılabilmek için öncelikle Barok sözcüğünün anlamı ve tanımı, görsel sanatlarda Barok dönem üslubu (mimari, heykel, resim), Uluslararası Sanat Müziğinde genel hatlarıyla tekseslilikten çok sesliliğe geçiş, Barok dönemde ezgi dizileri/ kalıpları, ritmik/metrik yapı, çalgılama yöntemleri, müziksel anlatım üslubu, Bach'ın kısa yaşam öyküsü ve Bach'ın önemli eserleri üzerinde durulmuştur.

Öncelikle kompozitörün biyografisi ele alınarak, eserlerinin tümünün yaşamı

doğrultusunda şekillendiği saptanmıştır. Küçük yaşlarda anne ve babasını kaybeden kompozitör, yaşamının bundan sonraki evrelerinden ölümüne dek maddi ve manevi olarak kendi ayakları üzerinde kalmaya çalışır, tüm bu zorlukların üstesinden büyük bir azimle gelerek, eserlerini zirve noktasına ulaştırır. Bestecinin bu çetin yol güzergâhında önemli klavsen eserleri arasında bulunan *İki ve Üç sesli Envansiyonlar, Klavsen Süitleri, Goldberg Varyasyonları, İyi Düzenlenmiş Klavye* (1. Cilt ve 2. Cilt), piyanistlerin repertuarı için önem arz eden eserlerdir.

Çalışmada, Bach'ın müzik yaşamı boyunca ürettiği türler arasında özel bir konuma sahip olan *Klavsen Eserlerinin*, Barok Dönem'in bilimsel ve sanatsal etkinlikleri içerisindeki yerini, önemini ve kompozitöre ait özgünlüğünü gösterebilmek hedefiyle, üslupsal özellikleri analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, Bach'ın birçok eseri içerisinde klavsen türlerinin ayrı bir yeri ve değeri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada uygulanan eser analizi ile varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Kompozitör, çok çeşitli müzik türlerinde dinsel ve din dışı eserler besteledi. Motetler, Missalar, Magnificat, Pasyonlar, Oratoryolar, Koraller gibi dini müziklerinin yanı sıra, çalgısal türler içerisinde lavta eserleri, oda müziği eserleri, orkestra süitleri, klavsen eserleri bulunmaktadır.
2. Döneminin en iyi org ustası olarak bilinen kompozitör, klavsen eserlerine getirdiği yeni formlar ile klavsen eserlerini gelecek döneme örnek birer eser konumuna kavuşturmayı sağladı. Klavsen eserleri süit, füg, prelüt gibi türleridir.
3. Barok Dönem öncesinde müzik sanatı, çoğunlukla dini düşüncenin etkisindeydi. Barok Dönemle beraber Uluslararası Sanat Müziği tarihi, yavaş yavaş din dışı eserlerin icra edilmesine tanıklık etti. J. S. Bach'ın klavsen eserleri, bu etkiyle önem kazandı. Kilise dışında, saraylarda da kullanılan klavsen, çalgının daha da önem kazanmasını sağlamıştır. Bu önem, kompozitörün eserlerinin

gerek teknik, gerek müzikal ifadesine yansıdı.

4. Müzikte ezgi, zamanla tek seslilikten sıyrılıp çok seslilik kazanarak Barok Dönem'e ulaşmıştır. Birden fazla melodinin bir araya gelerek kontrupuan (çok seslilik) yöntemiyle var olması, J. S. Bach'ın klavsen eserlerinde zirveye ulaşmıştır.
5. İlk Çağ Uygarlıklarının ritmik kalıpları, sade idi. Batı kültüründe müziğin evrilmesi ve Barok Dönem'e geçişle beraber, müzik formlarındaki zenginlik ritim ve tartım çeşitliliğinin de önünü açmıştır. Barok Dönem kompozitörü Bach'ın klavsen eserlerinde kontrupuan tekniği ile birleştirilen ritim/tartım çeşitliliği, zor ve teknik beceri istenilen bir üsluptadır.
6. Kompozitör, kendinden önceki dönemlerde varlığını gösteren polifoni yöntemini var olan diğer eserlerinde olduğu gibi klavsen eserlerinde de olgunluk seviyesine ulaştırdı. Birden çok tema, eserlerinde varlığını gösterdi, bas partisi süreklilik kazandı, eserlerini ele alırken üstün fikirlerini "envansiyon", "varyasyon", "süit", "prelüt" ve "füg" gibi formlarla anıtsallaştırdı.
7. Bach'ın kompozitörlüğünde sürekli bas, polifoninin bir parçası olarak görülmektedir. Kompozitörün klavsen eserlerinde armoni, ritim, melodi öğeleri, uyumlu bir denge içerisinde polifonik olarak işlenir. Müziksel temalar eser içerisinde geliştirilir; benzer temalar, eserin başka bölümlerinde benzer şekilde ortaya çıkar. Majör-minör tonalitelere ve diatonik-kromatik dizilere ezgilerde sıkça rastlanır.
8. Bach'ın klavsen eserlerinde müziksel nüansların önemsendiği (*crescendo*, *decrescendo* vb.), trillerin, motiflerin, ton duygusunun ve armoni uyumunun öne çıktığı, bu çalışma içerisinde vurgulanmıştır.
9. Kompozitörün en büyük üslupsal özelliklerinden biri de ulusal müzik değerlerini sanatının içine almasıdır. Klavsen eserlerinde İtalyan, İngiliz ve

JOHANN SEBASTIAN BACH'IN KLAVSEN ESERLERİNDE ANLATIM ÜSLUBU

Fransız bestecilerin eserlerinden etkilenmiştir; bestelediği süitler, bu olguya verilebilecek en önemli örneklerdendir.

10. Kompozitör, süit formunu kendine özgü bir üslupla ele almıştır. Arpejlerin armoniyle birleşmesi, noktali ritimlerin ve süslemelerin yoğun kullanımı, trillerin aşırılığı, eserlerin akıcılığı ve zerafeti, süitlerde kendini gösterir.
11. Bach'ın klavsen eserleri arasında yer alan iki ve üç sesli envansiyonlar (15 iki sesli ve 15 üç sesli sinfonia) 30 parçadan oluşmaktadır. Bunlar, teknik becerinin gelişimini sağlayan ve gelecek zor eserlerin (Eş Düzenli Klavye) ön hazırlığını yapan parçalardır. Envansiyonların her biri farklı yapıda ele alınmıştır. Kanonik yapı, motiflerin serbest kontrpuan kuralına göre işlenmesi, süsleme çeşitliliği, ritim zenginliğinin varlığı, Bach'ın kısa form olan envansiyonlarında biçimlenmiştir.
12. Bestecinin Fransız Süitleri, her biri altı parçadan oluşmuş önemli eserlerdir. Metrik ve ritmik yapının farklı özellikleri, polifonik işçilik, dört sesli armonik yapı zenginliği, müzikal zenginlik, kanonik yapı, temanın partiler arasında yer değiştirmesi, ritim ve temponun son derece iyi işlenmesi, süsleme çeşitliliğinin ustaca kullanılması, müzik ifadelerin canlı ve zengin

oluşu, süitlerin değerine değer katan üslup özellikleridir.

13. Johann Sebastian Bach'ın Goldberg Varyasyonları tema, ezgi ve ritim zenginliğinin en üst seviyede işlendiği çalgısal türdür. Nota süre değerlerinin ve diğer süsleme nüanslarının (tril, grupetto vb.) bezeme çeşitliliği amacıyla ezgiyi dekore edişi, armoni ahengi, temanın kontrpuan eşlik yapısıyla desteklenmesi, bu eser için teknik beceri gerektiren zor bir yapı olmasını sağlar.

Bach'ın *Da Wohlttemperier Clavier* (İyi Yedirimli Klavye) adlı eseri, 1. ve 2. ciltten oluşan, 48 prelüt ve fügü içeren üstün nitelikte yaratılar bütünüdür. Bu nitelikli yaratılar derin fikirlerle bestelenmiştir. Ayrıca bu eserde fügler, kontrpuan yazı yöntemiyle işlenmiş olup, akor zenginliği, tonalite birliği, armoni ve ritim kalıplarıyla kendine özgü müzikal fikirlerle işlenmiştir

Bu çalışma, 11.04.2016 tarihinde, Akiset Atan tarafından Doç. Dr. Banu Mustan Dönmez'in danışmanlığında, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimleri ve Teknolojisi Anabilim Dalı'na aynı adla Yüksek Lisans tezi olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Aktüze, İ. 2004. Müziği Okumak Cilt-1. Pan Yayıncılık, İstanbul, p. 461.
2. Altar, C.M. 1993. Barok Sanat, Barok Müzik ve J. S. Bach Üzerine Araştırma ve İncelemeler (2). Yayımlanmamış Ev Ödevleri, <http://cevadmemduhaltar.com/baroksanat1.html>. p.24.
3. Altay, G. 2011. Kontrpuan. Müzik Eğitimi Yayınları, Ankara, p. 9.
4. Aziz, A. 2010. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Nobel Yayınları, Ankara, p. 61.
5. Büke, A. 2005. Bach Yaşamı ve Eserleri. Kabalcı Yayınevi, İstanbul, p. 487.
6. Büke, A., Altınel, İ.M. 2006. Müziği Yaratanlar. Dünya Yayıncılık, İstanbul, p. 282, 384.
7. Feridunoğlu, Z.L. 2004. Müziğe Giden Yol. İnkılap Kitabevi, Ankara, p. 267.
8. Oransay, G. 1986. Bach Kılavuzu. Küğ Yayınları, İzmir, p. 127.
9. Say, A. 2002. Müzik Sözlüğü. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, p. 27.

10. Say, A. 2010. Müzik Ansiklopedisi (I. Cilt), Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, p. 624.
11. Tarcan, H. 1987. Johann Sebastian Bach Üzerine Bir Çalışma. Pan Yayıncılık, İstanbul, p. 39, 98.
12. Yener, F. 2001. Müzik Kılavuzu. Remzi Kitapevi, İstanbul, p. 24.
13. URL 1. <http://imslp.org/wiki/Special:IMSLPDisclaimerAccept/174445>.
14. URL 2. http://imslp.org/wiki/15_Sinfonias_BWV_787_801_%Bach_Johann_Sebastian%29.
15. URL 3. http://imslp.org/wiki/6_French_Suites_BWV_812_817_%28Bach_Johann_Sebastian%29.
16. URL 4. http://imslp.org/wiki/Goldberg_Variationen_BWV_988_%28Bach_Johann_Sebastian.
17. URL 5. http://imslp.org/wiki/Das_wohltemperierte_Klavier_I_BWV_846_869Bach_Johann_Sebastian.
18. URL 6. http://imslp.org/wiki/Das_wohltemperierte_Klavier_II_BWV_870_893_%28Bach.